

พระธาตุเชิงชุม: ประวัติความเป็นมาและความศักดิ์สิทธิ์
ในดินแดนอีสานเหนือ*
PHRA THAT CHOENG CHUM: HISTORY AND SACREDNESS
IN THE NORTH ISAN REGION

เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา¹, วาเรศ รัตนวิสาณนท์^{2*}, ลลิตา อาภาวัฒนาสกุล³,
ทัตพิชา หฤทัยวรกุล⁴, อรุณษา วาทีมมงคลกาล⁵
Benjamaporn Chumnanchar¹, Waret Ruttanavisanon², Lalida Arphawatthanasakul³,
Tatpicha Harutaivorakul⁴, Ornthasa Wateemongkonkan⁵

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ภูเก็ต ประเทศไทย

¹Faculty of Management Sciences, Phuket Rajabhat University, Phuket, Thailand

²นักวิชาการอิสระ ประเทศไทย

²Independent Scholar, Thailand

³คณะบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

³The Martin de Tours School of Management and Economics, Assumption University, Bangkok, Thailand

⁴คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ปทุมธานี ประเทศไทย

⁴Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Pathum Thani, Thailand

⁵คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย

⁵Faculty of Business and Technology, Stamford International University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: waret.rut@stu.nida.ac.th

บทคัดย่อ

พระธาตุเชิงชุมเป็นปูชนียสถานและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสกลนครมาแต่โบราณ เป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสกลนคร เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่มีพระธาตุเชิงชุมเป็นเจดีย์ก่ออิฐแสดงรูปแบบเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมของเจดีย์แบบล้านช้าง บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและความศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้พระธาตุมีความเจริญรุ่งเรืองดำรงอยู่ได้ 2) นำเสนอข้อมูลพระธาตุเชิงชุมตลอดจนเผยแพร่ข้อมูล ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระธาตุเชิงชุมเป็นที่รู้จักมากขึ้น โดยการทบทวนวรรณกรรม รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง โดยทำการศึกษาค้นคว้า ทำการบันทึกและสรุปข้อมูลที่ได้ทั้งหมด ผลจากการศึกษาที่ได้รวบรวมทั้งหมดประกอบไปด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ตำนานพระธาตุเชิงชุมและประวัติศาสตร์ 2) สถาปัตยกรรมพระธาตุเชิงชุม 3) ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันนอกจากพระธาตุจะเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาของจังหวัดสกลนคร พระธาตุเชิงชุมยังเปลี่ยนไปสู่ความผูกพันและความศักดิ์สิทธิ์ให้กับคนในพื้นที่ บทความวิชาการนี้เป็นการจัดการความรู้ (Knowledge Management) รวบรวมและจัดระเบียบองค์ความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวจังหวัดสกลนครที่เกี่ยวข้องและมีความผูกพันกับพระธาตุเชิงชุมสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดและใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมในการท่องเที่ยวเชิงศาสนาโดยการเพิ่มมูลค่าผ่านการเล่าเรื่องราว (Storytelling) เกี่ยวกับพระธาตุเชิงชุมทั้งทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อให้ดำรงสืบต่อไป

คำสำคัญ: พระธาตุเชิงชุม, การท่องเที่ยวเชิงศาสนา, ประวัติศาสตร์, สถาปัตยกรรม, ความศักดิ์สิทธิ์

Abstract

Phra That Choeng Chum is a significant religious site in Thailand. Since ancient times, the Sakon Nakhon Province has been home to a holy site of great religious significance, which has also become a prominent tourist destination. This location has significance as both a popular tourist destination and a site of great religious importance. It is an important place of worship that is a brick pagoda showing the unique style of Lan Chang Pagoda. This academic article aims 1) To study the historical significance and religious sanctity that have contributed to the prosperity of Phra That. 2) This academic article has the capacity to endure and effectively convey knowledge on Phra That Choeng Chum and serving as a means to distribute information to enhance the recognition and endorsement of Phra That Choeng Chum by examining existing information from documents and related evidence through research, record and summarize data which all information collected includes 3 parts 1) the legend of Phra That Choeng Chum and its history 2) the architecture of Phra That Choeng Chum 3) the sacredness of Phra That Choeng Chum. The result of the study established that in contemporary times, Phrathat has assumed a significant role, beyond its mere physical presence. This academic article is reflected in knowledge management collecting and organizing knowledge on cultural heritage and architecture. The residents of Sakon Nakhon Province have maintained a longstanding association with Phra That Choeng Chum, which has significantly influenced their way of life. Knowledge in the field of legend History, architecture and sacredness can be used to expand religious tourism by adding value through storytelling about history, architecture, and the sacredness of Phra That Choeng Chum. To provide knowledge of history, architecture, culture and beliefs continue to exist.

Keywords: Phra That Choeng Chum, Religious Tourism, History, Architecture, Sacredness

บทนำ

พระธาตุเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์แห่งการเคารพบูชาอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ เพราะสิ่งที่ยังคงอยู่ข้างในพระเจดีย์เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า มีคติการสร้างและการบูชาพระธาตุโดยมีการผสมความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้ความเชื่อ แนวคิด จุดมุ่งหมายและวิธีการบูชาพระธาตุเปลี่ยนไปสู่ความผูกพันและความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิพลของพระธาตุยังสอดแทรกเข้าไปในวิถีของชาวพุทธ โดยมีความนิยมในการสร้างเจดีย์ขนาดเล็ก เพื่อเป็นที่บรรจุกระดูกของคนตายเรียกว่า ธาตุ หากเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นที่สักการะของคนในชุมชน ก็จะทำให้เจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้น แต่หากเป็นเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า อัฐิธาตุของพระอรหันต์หรือแม้แต่แร่รอยพระบาท จะนิยมเอาคำว่า “พระธาตุ” นำหน้า เช่น พระธาตุเชิงชุม ด้วยเหตุนี้พระธาตุจึงมีคุณค่าต่อชาวพุทธหลายประการ คือ คุณค่าทางศาสนา คุณค่าทางสังคม และคุณค่าทางจิตใจ (พระมหาบุญนา ปรงโกม, 2561) พระธาตุเชิงชุมเป็นพระธาตุที่มีความสำคัญในภาคอีสาน เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในจังหวัดสกลนคร จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์องค์พระธาตุเชิงชุมถูกสร้างขึ้นใน 2 ระยะ คือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-17 และ พุทธศตวรรษที่ 22-24 และเป็นพระธาตุที่ประทับรอยพระพุทธรูปขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นความรุ่งเรืองในยุคอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้างถือเป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์เจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและพระพุทธศาสนา มีอาณาเขตปกคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและประเทศลาว ชาวพุทธในภาคอีสานมีคติความเชื่อในเรื่องการบูชาพระธาตุมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากหลักฐานตำนานพระอัฐธาตุที่ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับความเป็นมาของพระอัฐธาตุ ซึ่งวัดพระธาตุเชิงชุมมีประวัติปรากฏอยู่ใน “อัฐธาตุนิทาน” (ตำนานพระธาตุพนม) เรียกชื่อว่า พระธาตุเชิงชุม โดยในอัฐธาตุนิทานได้อธิบายรายละเอียดว่า เป็นสถานที่ประทับรอยพระบาทพระพุทธเจ้ามาแล้ว 4 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสปะ และ พระพุทธเจ้าสมณะโคดม ครั้นเมื่อถึงยุคศาสนาของพระสมณะโคดม พระพุทธเจ้าก็เสด็จมาบริเวณหนองหานหลวง พระยาสุวรรณภิงคาร เจ้าเมืองหนองหานหลวงจึงก่อพระธาตุครอบรอยพระบาทไว้ เรียกว่า ธาตุเชิงชุม ซึ่งการปรากฏข้อมูลพระธาตุเชิงชุมอยู่ในอัฐธาตุนิทานในตำนานพระธาตุพนมนั้น แสดงให้เห็นว่าพระธาตุเชิงชุมเคยเป็นปูชนียสถานที่สำคัญของอาณาจักรล้านช้างหรือในดินแดนอีสานเหนือมาก่อน สันนิษฐานว่าเป็นยุคสมัยก่อนพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ปรากฏหลักฐานในปีพุทธศักราช 2093-2115 จนพระธาตุเชิงชุมได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 และได้มีการบูรณะตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2552)

จากข้อมูลการทอ้งเที่ยวเชิงศาสนา Ruttanavisanon W. และ Agmapisarn C. ได้ทำการวิจัยการทอ้งเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ทอ้งเที่ยว (Meta-analysis) พบว่า การทอ้งเที่ยวเชิงศาสนาช่วยก่อให้เกิดการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนโดยรอบอย่างยั่งยืน (Ruttanavisanon, W. & Agmapisarn, C., 2022) นอกจากนี้ยังค้นพบอีกว่า ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 คนไทยมีวัดเป็นศูนย์กลางของความเชื่อและที่พึ่งพิงทางจิตใจ วัดมีประโยชน์ทั้งทางด้านจิตใจและจิตวิญญาณ ความเชื่อและความศรัทธาในวัดทำให้คนไทยมีการบอกต่อและกลับมาเที่ยววัดซ้ำ แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทางการทอ้งเที่ยวเชิงศาสนา (วาเรศ รัตนวิสาณนท์, 2565) ซึ่งทำให้เห็นว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะเป็นประโยชน์ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการทอ้งเที่ยวเชิงศาสนา โดยการนำองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมมาบูรณาการและถ่ายทอดสืบต่อกันไป

จากร่องรอยทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดถือเป็นทุนทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ แต่ในปัจจุบันพบว่า ข้อมูลของพระธาตุเชิงชุมมีการเผยแพร่ไม่เพียงพอ เนื่องจากข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีค่อนข้างจำกัด รวมถึงระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้ คณะผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพระธาตุเชิงชุม โดยทำการค้นคว้าและวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นเอกสาร รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุมในดินแดนอีสานเหนือ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเชิงประจักษ์ที่สร้างคุณค่าให้กับผู้ที่ศึกษาและเป็นคุณค่าสูงสุดในการเผยแพร่องค์ความรู้พระธาตุเชิงชุม และเป็นฐานข้อมูลในการต่อยอดเพื่อใช้ในการพัฒนาการทอ้งเที่ยวต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม พระธาตุเชิงชุม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หลักฐาน โดยการศึกษาค้นคว้า ทบทวนข้อมูลพระธาตุเชิงชุม โดยดำเนินการศึกษาจาก หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัย โดยมีขั้นตอนและวิธีการคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องดังนี้

คณะผู้ศึกษาได้ทำการรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่มีของพระธาตุเชิงชุม โดยคณะผู้ศึกษาได้ทำการสืบค้นจาก หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล และห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร รวมถึงการค้นคว้าเอกสารผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งคณะผู้เขียนมีความเชี่ยวชาญและภูมิหลังทางวิชาการในด้านการบริหารจัดการการทอ้งเที่ยว อุตสาหกรรมการบริการ และอุตสาหกรรมโรงแรม

หลังจากรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว คณะผู้ศึกษาจึงพิจารณาและสร้างหลักเกณฑ์ในการเลือกเอกสารในขั้นตอนแรก คณะผู้ศึกษาพิจารณาเอกสารจากความสำคัญของชื่อเรื่องว่ามีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อหรือประเด็นเกี่ยวกับพระธาตุเชิงชุมมากน้อยเพียงใด โดยใช้การอ่านอย่างคร่าว ๆ เพื่อคัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น ในกรณีที่บางเอกสารไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับพระธาตุเชิงชุมเลย คณะผู้ศึกษาจะคัดเอกสารชุดนี้ออกไปและไม่ใช้ในการศึกษา ขั้นตอนที่สอง เมื่อได้เอกสารที่ทำการคัดเลือกมาทั้งหมด คณะผู้ศึกษาจึงพิจารณาเอกสารจากความถูกต้องและความเป็นข้อมูลในปัจจุบัน เป็นเอกสารที่มาจากแหล่งที่เชื่อถือได้ มีความถูกต้อง สมบูรณ์ สอดคล้องกับบริบทสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ตีพิมพ์ โดยในเอกสารต้องปรากฏการอ้างอิง ชื่อผู้เขียนที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เวลา และสถานที่ ปีที่แต่ง สำนักพิมพ์ และที่มาของเอกสาร ในกรณีที่เอกสารปรากฏข้อมูลพระธาตุเชิงชุมแต่ไม่ปรากฏหลักฐานการอ้างอิงรวมถึงเอกสารที่มีข้อผิดพลาดและการบิดเบือนข้อมูล คณะผู้วิจัยจะแยกเอกสารเหล่านี้ไว้อีกส่วน ขั้นตอนที่สาม คณะผู้ศึกษาได้ทำการพิจารณาระบบการอ้างอิงของเอกสารว่ามีความเป็นตัวแทน คือต้องเป็นเอกสารที่สามารถแสดงรายละเอียดและประเภทเดียวกันได้ และมีความหมายชัดเจน คือเป็นเอกสารที่เข้าใจง่าย มีความชัดเจน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษารายละเอียดและใช้ประกอบการการศึกษาวิจัย และขั้นตอนสุดท้ายคือการทำการร่างบันทึกการอ้างอิงของเอกสารทั้งหมดเพื่อไม่ให้เอกสารตกหล่น ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลการเลือกเอกสารแต่ละฉบับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงการคัดเลือกเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเชิงชุม

ชื่อเอกสาร	ผลการคัดเลือก	หมายเหตุ
1. หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน	คัดเลือก	เอกสารที่สามารถแสดงรายละเอียดและมีเนื้อหาประเภทเดียวกัน
2. งานวิจัย การศึกษาวิเคราะห์พุทธศาสนาผ่านตำนานพระธาตุพนมและพระธาตุเชิงชุม	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูล
3. รายงานการวิจัยเชิงสำรวจ เรื่องสภาพหมู่บ้านริมหนองหาร สกลนคร	คัดเลือก	เอกสารมาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือได้ ถูกต้องสมบูรณ์
4. หนังสือประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดสกลนคร	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูลของพระธาตุเชิงชุม
5. รายงานการวิจัย การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	คัดเลือก	เอกสารที่สามารถแสดงรายละเอียดและมีเนื้อหาประเภทเดียวกัน
6. จดหมายเหตุการณ์บูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2557	คัดเลือก	เอกสารมาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือได้ ถูกต้องสมบูรณ์
7. หนังสือเที่ยวไทยเศรษฐกิจไทย สกลนคร	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
8. หนังสือเจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน	คัดเลือก	เอกสารมาจากแหล่งที่น่าเชื่อถือได้ ถูกต้องสมบูรณ์
9. หนังสือโบราณสถานในท้องถิ่นสกลนคร	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
10. หนังสือคู่มือชมปราสาทหิน: เทวนิยาย	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
11. โครงการกำหนดเขตพื้นที่เมืองเก่าสกลนคร	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูล
12. บันทึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์องค์พระธาตุเชิงชุม	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูล
13. หนังสือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
14. หนังสือท่องเที่ยวพระอารามหลวง ฉบับ ภาคอีสาน	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
15. หนังสือสารคดีท่องเที่ยว อิงประวัติศาสตร์ ภาคอีสาน	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูล
16. หนังสือรอยอดีตสกลนคร	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
17. หนังสือประวัติพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร	คัดเลือก	เอกสารปรากฏการอ้างอิงที่ชัดเจน
18. หนังสือธาตุอีสาน	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
19. หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สกลนคร	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
20. ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร	คัดเลือก	เอกสารปรากฏการอ้างอิงที่ชัดเจน
21. โครงการวิจัยเรื่องของดีเมืองสกลนคร	ไม่คัดเลือก	ไม่ปรากฏรายละเอียดข้อมูล
22. หนังสือเมืองหนองหานหลวงและภูพานมหานาสิ	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
23. บทความวิชาการ ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวไทย พุทธ ในล้านช้าง	คัดเลือก	เอกสารสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

เมื่อคัดเลือกเอกสารทั้งหมดที่ต้องการแล้ว คณะผู้ศึกษาจึงดำเนินการอ่านเพื่อประเมินคุณภาพและอ่านเพื่อเก็บรายละเอียด แล้วทำการบันทึกข้อมูลในแต่ละเอกสารที่มีเนื้อหาตรงกัน จัดระเบียบเอกสารที่เกี่ยวข้องและประเด็นที่ต้องการ โดยกำหนดตามลำดับความสำคัญของเนื้อหา รวมถึงการพิจารณาเนื้อหาในเอกสารที่มีหลักฐานการอ้างอิงว่ามีเนื้อหาตรงกับเอกสารที่ไม่มีหลักฐานการอ้างอิงที่แยกไว้ตั้งแต่แรกหรือไม่ เมื่อทำการอ่านและประมวลผลข้อมูลแล้วจึงทำการเขียนรายงาน ซึ่งสามารถสรุปข้อมูลที่เกี่ยวข้องในสามประเด็นของพระธาตุเชิงชุม คือ 1) ตำนานพระธาตุเชิงชุมและประวัติศาสตร์ 2) สถาปัตยกรรมพระธาตุเชิงชุม 3) ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตำนานพระธาตุเชิงชุม

ในยุคสมัยพระเจ้ากัศปะ ขุนขอมซึ่งเป็นราชบุตรเจ้าเมืองอินทปัฐนคร ได้มาสร้างเมืองขึ้นที่ริมหนองหานหลวง ขุนขอมท่านนี้มีราชบุตรคนหนึ่ง มีนามว่า สุรอุทกกุมาร ในวันที่ประสูติ ได้มีความอัศจรรย์ โดยบุตรที่กำเนิดมีพระขรรค์ถือออกมาและมีน้ำพุเกิดขึ้นในเมืองนั้น บิดาจึงได้ให้นามว่า เจ้าสุรอุทกกุมาร (โง่นคำ พรหมสาขา ณสกลนคร, 2539) ต่อมาเมื่ออายุครบสิบห้าพรรษา ขุนขอมผู้เป็นบิดาถึงแก่กรรม เจ้าสุรอุทกจึงได้ขึ้นเป็นเจ้าเมือง จากนั้นได้สถาปนาชื่อว่า พระยาสุรอุทก หลังจากนั้นได้กำเนิดบุตรชายสองพระองค์ องค์พี่ชายมีพระนามว่า เจ้าภิงคาร และน้องชาย คือ เจ้าคำแดง หลังจากนั้น พระยาสุรอุทกได้เดินทางตรวจบ้านเมืองจนเดินทางไปถึงปากน้ำมูลนที (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2556) ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับเขตอินทปัฐนครและเป็นเขตที่แบ่งเขตเมืองหนองหานหลวงซึ่งเป็นเขตแดนที่บิดามอบอำนาจให้ธมมุลนาคเป็นผู้รักษาอาณาเขต ทำให้พระยาสุรอุทกทรงพิโรธให้สัตว์เดรัจฉานเป็นผู้รักษาอาณาเขต หลังจากนั้นพระยาสุรอุทกได้ชักพระขรรค์คู่กายออกมาข่มขู่ธมมุลนาค จึงทำให้ธมมุลนาคโกรธมาก จึงได้แสดงอิทธิฤทธิ์ต่อกันทั้งสองฝ่าย

หลังจากตอบโต้ พระยาสุรอุทกได้ยกพลกลับบ้านเมือง แต่ธมมุลนาคยังไม่ล้มความโกรธจึงได้จัดกำลังพลและตามพระยาสุรอุทกไปถึงหนองหานหลวง แล้วสำแดงฤทธิ์ให้งูทุกตัวเป็นแก๊งแล้วเดินทางต่อไปเมืองโพธิ์สามต้น หลังจากชาวเมืองเห็นจึงได้กราบทูลพระยาสุรอุทก เมื่อพระยาสุรอุทกทราบจึงส่งนายพรานให้จับเป็นหรือจับตายแก๊งเหล่านั้น เมื่อแก๊งเหล่านั้นกำลังจะโดนจับ แก๊งทุกตัวจึงหายไปเหลือแต่ธมมุลนาคแต่เพียงผู้เดียว ธมมุลนาคจึงหลอกล่อนายพรานเข้าไปในป่าแล้วทำที่ปวดขา นายพรานกับพวกจึงยิงด้วยหน้าไม้ผสมด้วยยาพิษ เมื่อธมมุลนาคไม่สามารถสู้ได้จึงสูบเอาดวงจิตออกจากร่างกายแก๊ง จนแก๊งถึงแก่ความตาย หลังจากนั้นธมมุลนาคทำอิทธิฤทธิ์ให้แก๊งที่เสียชีวิตกลายเป็นใหญ่ขึ้นเท่ากับช้าง หลังจากนั้นนายพรานเหล่านั้นคิดว่าแก๊งเสียชีวิตจึงลากศพมาที่โพธิ์สามต้น ครั้นถึงริมหนองหานหลวงไม่สามารถลากศพแก๊งได้ต่อไปแล้ว เมื่อลากไม่ไหวจึงส่งข่าวให้พระยาสุรอุทกทราบ พระยาสุรอุทกจึงสั่งให้ทหารแลเนื้อแก๊งมารับประทาน ยิ่งแลเนื้อแก๊งเท่าไรเนื้อแก๊งก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ในระหว่างที่ชาวเมืองรับประทานเนื้อแก๊ง ธมมุลนาคได้รวมกำลังพลแล้วมุ่งลงไปในน้ำหนองหานหลวง ขุดหนองหานหลวงให้กลายเป็นแม่น้ำแล้วจับตัวพระยาสุรอุทกลากลงไปยังแม่น้ำโขง (สพสันต์ เพชรคำ, 2560) ทรมานร่างกายแล้วให้พระยาสุรอุทกถึงแก่ความตายในที่สุด

ในขณะที่เมืองหนองหานจมอยู่ใต้บาดาลด้วยอิทธิฤทธิ์ของนาค บุตรชายทั้งสองของพระยาสุรอุทกได้ว่ายน้ำขึ้นไปที่แห่งและรอดชีวิตมาได้ เจ้าภิงคารและเจ้าคำแดงจึงไปตั้งพลพรรคกำลังโยธาโดยเห็นว่าภูน้ำลอดเชิงชุมเป็นชัยภูมิที่ดีและเป็นที่ประชุมรอยพระพุทธรูป ซึ่งขณะนั้นมีพญานาคตัวหนึ่ง ชื่อว่า สุวรรณนาค เป็นผู้รักษารอยพระพุทธรูปอยู่ ได้ยินสัจย์อธิษฐานว่า “ข้าพเจ้าจะพาครอบครัวมาตั้งบ้านสร้างเมืองขึ้นที่ภูน้ำลอดนี้เพื่อรอยพระบาทด้วย ขอให้เทพดาผู้มีฤทธิ์ จงช่วยอภิบาลบำรุงให้บ้านเมืองวัฒนาถาวรตลอดไป” (พระเจพนมเจติยานุรักษ์, 2514) สุวรรณนาคจึงแต่งตั้งให้เจ้าภิงคารเป็นเจ้าเมืองหนองหานหลวง ส่วนหนองหานน้อยก็แต่งตั้งให้เจ้าคำแดงเป็นเจ้าเมือง จึงมีเมืองหนองหานหลวงและเมืองหนองหานน้อยกำเนิดขึ้น หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่

พระธาตุพนมแล้วระลึกถึงพระพุทธเจ้าสามองค์ที่ได้เข้าสู่ปรินิพพานไปแล้ว ว่าพระพุทธเจ้าสามพระองค์นี้ ได้ทิ้งรอยพระบาทไว้ ตัวพระองค์เองก็เห็นว่าตัวเองจะเข้าปรินิพพานแล้วจึงพาสาวกห้าร้อยองค์ไปรอยพระบาทลงแผ่นศิลาที่ภูน้ำลอดเชิงชุม พระยาสุวรรณภิงคารที่ดูแลเมืองนั้นอยู่แล้วก็มารับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์จึงแสดงปาฏิหาริย์ให้พระยาสุวรรณภิงคารเห็นเป็นอัศจรรย์ โดยการแสดงให้เห็นนหารัตนมณีสามดวงและมีนหารัตนมณีอีกหนึ่งดวงเสด็จออกมาจากพระโอษฐ์ซึ่งมีรัศมีรุ่งโรจน์ จากนั้นได้ตรัสว่าที่แห่งนี้เป็นสถานที่อันประเสริฐแห่งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้มาประชุมรอยพระบาทไว้ ซึ่งเปรียบดังรัตนมณีสามดวงนี้ คือ พระพุทธเจ้ากุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ พระพุทธเจ้ากัสปะ ส่วนดวงที่สี่ คือ พระพุทธเจ้าสมณโคดม และอีกห้าพันปีจะมีพระศรีอริยเมตไตรยอีกพระองค์หนึ่งที่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจะเสด็จมาประชุมรอยพระบาทไว้ ณ ที่นี้ อีก จึงจะหมดภพกับ พอพระยาสุวรรณภิงคารได้เห็นสิ่งเหล่านี้ก็ทรงปลื้มปิติเลื่อมใสยิ่งนัก เพราะคิดว่าบ้านเมืองของตนตั้งอยู่ในที่ที่ประเสริฐมาก จึงชักอาวุธออกมา แต่มเหสีเอกทรงเตือนสติจึงเข้ากุมมือและแย่งอาวุธไว้ และบอกว่าหากพระพุทธเจ้ายังมีอายุยืนนานจะสามารถสังฆสมบุญกุศลสืบไป

เมื่อพระยาสุวรรณภิงคารได้ยืนดั่งนั้นก็มิสติกลับคืนมาแล้วจึงถอดมงกุฎกษัตริย์ที่มีราคาสวมลงไปเพื่อครอบรอยพระพุทธรูปเพื่อเป็นเครื่องบูชาและสร้างอุโมงค์ก่อเป็นรูปเจดีย์ ไว้ที่ภูน้ำลอดเชิงชุมให้นามว่า พระเจดีย์พุทธบาทโรมชุม หรือ เชิงชุม (พระครูวิจิตรสกลการ, 2527)

ประวัติศาสตร์พระธาตุเชิงชุม

พระธาตุเชิงชุม เป็นปูชนียสถานและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญและมีความศักดิ์สิทธิ์ในดินแดนอีสานเหนือ กล่าวว่ามีเกี่ยวข้องกับตำนานอูรังธาตุซึ่งเป็นตำนานที่สำคัญสำหรับภูมิภาคอีสาน มีข้อสันนิษฐานว่า พระธาตุเชิงชุมสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 (บุรีรัตน์ สามัตถิยะ, 2552) โดยมีตำนานเล่าว่า ครั้งเมื่อ พระยาสุวรรณภิงคาร ขึ้นครองราชย์เมืองหนองหาน ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาตอนปลายแห่งพระชนม์ชีพของพระสมณโคดม ในครั้งนั้นได้เสด็จประทับรอยพระบาทมาทางตะวันออกของประเทศอินเดีย และดอยนั้นทงรีเมืองหลวงพระบาง ตามลำดับ จากนั้นได้มา ประทับที่พระบาทบัวบกบนภูพาน จังหวัดอุดรธานี พระบาทโพชนันโพลเพล ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้ามอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย พระบาทเวินปลา อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม แล้วมาพักแรมที่ภูกำพร้าว อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม หลังจากนั้นเสด็จขึ้นเหนือเมืองหนองหานหลวง เสด็จไปที่รอยพระพุทธรูปที่ ภูน้ำลอดเชิงชุม (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี และศิริพันธ์ ตาบทเพ็ชร, 2540) ได้โปรดธรรมเทศนา ทำให้พระยาสุวรรณภิงคารเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ประทับพระบาททับซ้อนลงบนแผ่นศิลาที่มีรอยพระบาท ซึ่งในอดีตนั้นพระพุทธเจ้าได้เคยประทับรอยพระบาทของแต่ละพระองค์ซ้อน ๆ กันไว้แล้ว-พระยาสุวรรณภิงคารทรงมีความเลื่อมใส จึงถอดมงกุฎทองคำหนักหนึ่งแสนตำลึง สวมลงบูชารอยพระบาทแผ่นศิลาที่บรรจุพระพุทธรูปจมลงใต้อันน้ำลอด เมื่อครั้งถึงวันพระทรงสร้างอุโมงค์ด้วยหิน จึงได้ชื่อว่า พระธาตุเชิงชุม สำหรับชื่อของพระธาตุเชิงชุมนั้น สามารถแปลความหมายได้ว่า

พระธาตุ หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นผลตกทอดมาจากพระพุทธองค์

เชิง หมายถึง คำสุภาพในภาษาไทยที่มีความหมายถึง ดิน เช่น ดินภูเขา เชิงเขา

ชุม หมายถึง คำที่เรียกสั้นลงมาจากคำว่า ประชุม หรือ ชุมนุม หมายถึงคนหลายคนหรือของหลายสิ่งมารวมกันเข้า ซึ่งตรงกับคำพื้นเมืองอีกคำหนึ่งว่า จุ่มกัน หรือ สุ่มกันเข้า นั้นเอง

ด้วยเหตุนี้จึงแปลความเชื่อของพระธาตุเชิงชุม ได้ว่า เจดีย์อันเป็นที่รอยพระบาทของพระพุทธเจ้ามารวมกันอยู่ (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2541)

เรื่องราวเมืองหนองหานได้ปรากฏขึ้นอีกครั้งเมื่อสมัยตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เนื่องจากมีผู้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านธาตุเชิงชุมและละแวกใกล้เคียง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งให้ยกไพร่พลมารักษารณ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้ยกบ้านธาตุเชิงชุม

เป็นเมืองที่ชื่อว่า สกลทวาปี และต่อมาในรัชกาลที่สาม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งเป็นเมืองใหม่ ชื่อ สกลนคร มาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงตั้งชื่อพระธาตุว่า วัดพระธาตุศาสนาราม ต่อมาได้มีการเปลี่ยนมาใช้ชื่อเดิมว่า วัดธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุเชิงชุมได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ชื่อว่า วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร เมื่อปี พ.ศ. 2496 (กองพุทธศาสนิกเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550)

สถาปัตยกรรมพระธาตุเชิงชุม

พระธาตุเชิงชุม เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ฐานรูปสี่เหลี่ยม สูงประมาณ 24 เมตร ยอดฉัตรทองคำเหนือองค์พระธาตุเชิงชุมทำด้วยทองคำหนัก 247 บาท มีซุ้มประตู 4 ด้าน ข้างในทึบ สร้างครอบรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ ภายในวิหารใกล้พระธาตุเชิงชุมเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อกิ่งแสน โดยมีซุ้มประตู 4 ด้าน คือ ด้านตะวันตก ด้านเหนือ ด้านใต้ และด้านตะวันออก ลักษณะประตูเป็นประตูปิดเปิดได้ แต่เปิดได้ไม่มาก เพราะติดองค์สถูปภายใน ซึ่งเจดีย์องค์ใหม่สร้างครอบไว้ ส่วนด้านตะวันออกเป็นประตูทางเข้าสถูปภายในวิหาร ทรวดทรงของพระธาตุเชิงชุมเป็นทรงเจดีย์สี่เหลี่ยมลดชั้นจากฐานขึ้นไปสู่ยอด-3 ช่วง จนถึงแต่ระฆัง และรับด้วยดวงปลีที่ทำเป็นทรงบัวเหลี่ยมปักยอดฉัตรทองคำ มีซุ้มประตู 3 ด้าน เพื่อให้เห็นพระธาตุองค์เดิม (ประภาวี วงษ์บุตรศรี และคณะ, 2556) ภายในเวลาต่อมาได้นำพระพุทธรูปปางห้ามญาติซึ่งมีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปองค์สำคัญของอาณาจักรล้านช้างมาติดไว้ในซุ้มทั้งสามด้าน องค์ประกอบสำคัญของพระธาตุ คือ ซุ้มประตูโขงทรงหอแก้วดอ เป็นลักษณะหอแก้วเพ็อง สร้างในพื้นที่ครึ่งหนึ่งของปริมาตร (สุรัตน์ วรารัตน์, 2532) เป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านช้าง จากหลักฐานทางศิลปกรรมทำให้เชื่อได้ว่า สร้างครอบบนปราสาทในวัฒนธรรมขอม ซึ่งอาจมีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 แต่รูปแบบที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้จัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านช้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ซุ้มจะทำเป็นซุ้มยอดปราสาทแบบอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์แล้ว เพราะทำเป็นเรือนชั้นซ้อนที่มีเสาตั้ง และคานมีการประดับกลีบนูนปรากฏ และส่วนยอดมีลักษณะคล้ายปราสาท ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมแบบพระธาตุพนม แต่มีเรือนธาตุชั้นเดียว ที่เรือนธาตุไม่มีเสาดัดผนังและเสาเขาะร่องเหมือนพระธาตุพนม (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2555)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเชิงชุมในปัจจุบันเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ศิลปกรรมแบบล้านช้าง มีฐานล่างเป็นแท่งสี่เหลี่ยม ชั้นต่อ ๆ ขึ้นไปมีขนาดลดหลั่นกันเป็น 6 ชั้น โดยมีกำแพงแก้วเตี้ย ๆ ล้อมรอบ ที่มุมของฐานล่างสุดประดับด้วยเสากลม จากจดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุมยังพบข้อมูลว่า บริเวณกึ่งกลางของฐานทำลวดลายปูนปั้นเป็นซุ้มประตู ทรงหอปราสาทสูงทั้ง 3 ด้าน ข้างท้องถื่นเรียกว่า “ซุ้มแก้วดอ หอแก้วเพ็อง” ส่วนบนขึ้นไปทำเป็นองค์ระฆังทรงสี่เหลี่ยมต่อด้วยบัลลังก์เหลี่ยม มีส่วนยอดทรงกรวยเหลี่ยมซ้อนขึ้นไป สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เพื่อก่อสวมปราสาทหินแบบขอมไว้ภายใน ซึ่งปราสาทหินที่อยู่ข้างในมีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หน้ากว้าง 40 เมตร หน้าแคบวัดได้ 20 เมตร สูง 2 เมตร ฐานกว้าง 10 เมตร สูงประมาณ 30 เมตร มีประตูหลอกอยู่ 3 ด้าน มีทางเข้าด้านตะวันออกเพียงด้านเดียว ทำด้วยศิลาแลง มีจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมรราวพุทธศตวรรษที่ 17 จำนวน 12 บรรทัด ที่ซุ้มประตูด้านขวามือมีขนาดกว้าง 49 เซนติเมตร สูง 52 เซนติเมตร

พระธาตุเชิงชุมมีปรากฏหลักฐานการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุและวิหารอย่างต่อเนื่องมาแล้วถึง 8 ครั้ง ทำให้รูปทรงขององค์พระธาตุและสิ่งปลูกสร้างโดยรอบมีความเปลี่ยนแปลงไปจนแทบไม่เหลือรูปรอยเดิม นอกจากรอยพระพุทธรูป 4 รอยเท่านั้น (จังหวัดสกลนคร, 2557)

ความศักดิ์สิทธิ์พระธาตุเชิงชุมในดินแดนอีสานเหนือ

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย (ภาคอีสาน) ซึ่งเป็นปูชนียสถานและโบราณวัตถุที่รู้จักกันเป็นอย่างดีสำหรับประชาชนชาวไทย รวมถึงชาวต่างชาติ เพราะสถานที่แห่งนี้มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่น่าสนใจในการศึกษาหาความรู้ อีกประการหนึ่ง คือ “ความศักดิ์สิทธิ์” ขององค์พระธาตุฯ ที่ก่อให้เกิดความเชื่อและความศรัทธาจากประชาชน รวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีของชาวจังหวัดสกลนครซึ่งยึดถือปฏิบัติกันอย่างยาวนาน แสดงออกให้เห็นว่าวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ดังนี้

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตำราพงศาวดารเมืองสกลนครได้กล่าวว่า วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารเป็นเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประดิษฐานรอยพระบาทของอดีตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ในตำนานยังกล่าวไว้อีกว่า ในกาลสมัยของพระศรีอริยเมตไตรยก็จะมีพระซ้อนประทับรอยพระบาท รวมทั้งสิ้นครบ 5 พระองค์ ตามหลักพุทธประเพณีภักดิ์กับ จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ชาวจังหวัดสกลนครเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุเชิงชุม ใช้ยึดถือเป็นหลักชัยและเป็นมิ่งขวัญในการดำรงชีวิต ความเชื่ออีกประการหนึ่งของชาวสกลนคร คือ เชื่อว่าบุคคลใดก็ตามที่เดินทางมาจังหวัดสกลนครแล้วไม่ได้เดินทางไปนมัสการองค์พระธาตุฯ เท่ากับว่ายังไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองทางจิตใจ การฝากดอกไม้และรูปเทียนบูชาองค์พระธาตุฯ เพื่อมีจุดประสงค์ช่วยให้ปกป้องรักษา เกิดขึ้นกับประชาชนบางกลุ่มที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระธาตุฯเป็นอย่างมากหากไม่ได้เดินทางมานมัสการด้วยตนเองก็จะใช้วิธีการดังกล่าวแสดงออกถึงการน้อมระลึกถึงองค์พระธาตุฯ (โง่นคำ พรหมสาขา ณสกลนคร, 2539)

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์นามว่า “หลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสน” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนคร ตามคำบอกเล่าได้เล่าขานไว้ว่า มีเรื่องมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นระหว่างหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนกับชาวบ้านที่ไปกราบไว้บูชา หากบุคคลใดที่ได้มีโอกาสได้มองพระพักตร์ของหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนด้วยสีหน้ายิ้มแย้ม ท่านจะมองกลับมาอย่างที่บุคคลนั้นด้วยรอยยิ้มด้วยเช่นกัน แต่ถ้าหากบุคคลนั้นมองพระองค์ท่านด้วยสีหน้าบึ้งตึง สีหน้าบ่นพระพักตร์ของพระองค์แสนก็จะบึ้งตึงด้วยเช่นเดียวกัน

หลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสน มีอายุเก่าแก่กว่า 700 ปี หรือราวพุทธศักราช 1800 เป็นปูชนียวัตถุที่แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาทางด้านจิตใจอย่างเห็นได้ชัด ในประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึง พระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ของขอม (ประเทศกัมพูชา) พระองค์ได้มีพระประสงค์ให้ก่อสร้างหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนเพื่อใช้ในการแก้บนที่พระองค์ท่านได้บนบานศาลกล่าวไว้ เนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองเกิดการกบฏ พระองค์จึงเสด็จหนีไปอยู่ที่ลังกา (ประเทศศรีลังกา) และได้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปแก้วที่ลังกา พระองค์ท่านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงได้กล่าวคำบนบานไว้ว่า “ถ้าได้กลับไปครองราชย์ที่เมืองขอมตามเดิมจะสร้างพระพุทธรูปไว้ในพระพุทธรูปสถาน” หลังจากนั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 3 ได้รวบรวมกองกำลังไพร่พลยกทัพกลับไปเพื่อปราบกบฏบ้านเมืองจนสำเร็จและครองราชย์ตามเจตนาอธิษฐาน จึงได้สร้างพระพุทธรูปทองคำทั้งองค์ในนามว่า “หลวงพ่อบุญรอดพระสุวรรณหงส์” ต่อมาในยุคของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงย้ายเมืองไปอยู่ที่นครธม เนื่องจากบ้านเมืองไม่สงบสุขเกิดความระส่ำระสาย จึงตัดสินใจพระทัยย้ายหลวงพ่อบุญรอดพระสุวรรณหงส์ไปซ่อนไว้ในน้ำ เพราะเหตุที่พระองค์ไม่สามารถอันเชิญพระพุทธรูปไปด้วยได้ เพราะเกรงกลัวว่าข้าศึกจะแย่งชิงพระพุทธรูปไปในระหว่างทาง

จากนั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีพระประสงค์ให้สร้างหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนองค์ปัจจุบันขึ้นประดิษฐานแทนองค์เดิม (พระครูวิจิตรสกลการ, 2527) ในหนังสือประวัติวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ได้เขียนไว้จากคำบอกเล่าของพระครูเกษมธรรมญาณ (พระครูวิจิตรสกลการ, 2527) ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนว่า “คราวใดที่มีการซ่อมหลังคาพระวิหารมุงหลังคาไม้ทันทัน ปล่อยให้ท่านตากแดดตากฝน ในปีนั้นน้ำในสระพังทองจะแห้งขอดและฝนจะแล้งในเขตจังหวัดสกลนคร”

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร จากพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าฯ ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

(รัชกาลที่ 9) สาเหตุอันเนื่องมาจากความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระธาตุเชิงชุม ที่สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธในจังหวัดสกลนคร รวมถึงประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศที่นับถือลัทธิไสยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ในทุก ๆ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ (สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง) เสด็จฯ มายังจังหวัดสกลนครและประทับอยู่ที่ภูพานราชนิเวศน์ และทั้งสองพระองค์เคยเสด็จฯ มาเวียนเทียนที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร นับว่าเป็นมหามงคลแก่ชาวจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ทั้งสองพระองค์ที่เสด็จฯ มานั้น ยังมีพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ 9 หลายพระองค์ที่ได้เสด็จมายังวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารแห่งนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครพนม, 2552)

ความเลื่อมใสศรัทธาที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร สามารถอธิบายได้จากลายลักษณ์อักษรของผู้ที่ได้เดินทางมานมัสการองค์พระธาตุฯ ซึ่งมีตัวอย่างที่ปรากฏดังตัวอย่างต่อไปนี้ (สุใจ เขียวบริสุทธิ์, 2507)

“ได้มานมัสการพระธาตุเชิงชุม มีความเลื่อมใสศรัทธายิ่ง” ผ. ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2498”

“เป็นครั้งแรกในชีวิตของข้าพเจ้าที่ได้มานมัสการพระธาตุและหลวงพ่อบุญรอดแลเห็นถึงจิตอันบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าสำเร็จความปรารถนาทุกประการด้วย.” ร.ต.ท. สมศิริ รองสารวัตรกองตำรวจน้ำ หนองคาย ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2502”

นอกจากนี้ งานประเพณีและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสกลนครยังสะท้อนให้ถึงความเชื่อ ความศรัทธา และการยึดถือองค์พระธาตุเชิงชุมมาเป็นหลักชัยและเป็นสิ่งขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต งานประเพณีประจำปีที่สำคัญคือ เทศกาลนมัสการองค์พระธาตุเชิงชุมและหลวงพ่อบุญรอดแสน งานประเพณีดังกล่าวเริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2495 นับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญกับชาวจังหวัดสกลนครเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงการรวมใจกันและการแสดงออกถึงแรงศรัทธาต่อองค์พระธาตุฯ ของคนในท้องถิ่น งานประเพณีนี้ ตรงกับวันขึ้น 9 ค่ำ เดือนยี่ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ ทุกปี ตามจันทรคติ งานประเพณีอีกงานหนึ่งที่มีความสำคัญต่อประชาชนในจังหวัดนี้คือ งานประเพณีแห่ประสาธผิ้ง จัดขึ้นในช่วงออกพรรษาของทุกปี จัดระหว่างวันขึ้น 12 – 15 ค่ำ เดือน 11 การแห่ขบวนปราสาทผิ้ง ถูกจัดในวันขึ้น 14 ค่ำ โดยการตกแต่งขบวนมาจากชาวจังหวัดสกลนครตามคุ้มวัดต่าง ๆ โดยประมาณ 20 คุ้มวัด ผลงานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของชาวบ้านที่มาจากคำว่า “ตกแต่งวิจิตรอลังการ” ในการตกแต่งขบวนแห่และการถ่ายทอดผลงานออกมาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของงานประเพณีแห่ประสาธผิ้งที่ได้นำขบวนแห่ไปยังวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร เพื่อตั้งเป็นพุทธบูชาพระธาตุเชิงชุม ความสำคัญของประเพณียังสามารถแสดงถึงวิถีชีวิตชาวบ้านกับวัดอีกด้วย (กองพุทธศาสนนิเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550)

สรุป

การศึกษาประวัติความเป็นมาและความศักดิ์สิทธิ์ พบว่า พระธาตุเชิงชุมเป็นพระธาตุที่สำคัญตั้งอยู่ในจังหวัดสกลนคร เป็นปูชนียสถานและแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองสกลนครมาแต่โบราณและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวสกลนครและชาวไทยจากทั่วทุกสารทิศที่เชื่อในความเป็นสิริมงคล เป็นสถานที่ประทับรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์ ครั้นเมื่อพระยาสุวรรณภิงคารขึ้นครองราชย์เมืองหนองหาน ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้ก่อพระธาตุครอบรอยพระบาทไว้และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ พระภิกษุจำพรรษาจำนวนมากและได้ทำเรื่องขอเป็นพระอารามหลวงพร้อมกับการได้รับชื่อเป็น วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร วิถีชีวิตของชาวจังหวัดสกลนครมีความผูกพันกับองค์พระธาตุเชิงชุมวรวิหารมาเป็นเวลายาวนาน สมคำขวัญประจำจังหวัดสกลนคร “พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน” การเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาของประชาชนที่มานมัสการองค์พระธาตุ

ๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นว่าบุชเนียสถานและโบราณวัตถุแห่งนี้อาศัยแรงศรัทธาของประชาชน เป็นสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี และยังเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตักทวงของชาว สกลนครต่อบรรพบุรุษ ผู้ที่ได้มอบวัตถุอันล้ำค่าไว้ให้ได้กราบไว้บูชาเป็นสิริมงคลให้แก่ชีวิต ดังจะเห็นจากข้อความ “ช่วงเวลาที่ พระธาตุเชิงชุมจะเที่ยงตรงไม่โอนเอน ไม่ระคายเคืองหัวน้ำไหวต่อพายุแรงแดดฝน แม้การดิ้นประการ ไต่ ๆ ทั้งสิ้น ความศรัทธาเคารพของพุทธบริษัท ยังมั่นคงเหนียวแน่นไม่คลอนแคลน ตลอดกาลผ่านฤดูปีแล้วปีเล่า ด้วยความภาคภูมิใจ นี้แหละเมืองไทย ดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รุ่งเรือง ร่วมเย็นอยู่ภายใต้บารมีธรรมขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า” ด้านสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเชิงชุม ในปัจจุบันเป็น เจดีย์ก่ออิฐถือปูน สร้างครอบรอยพระพุทธรูปของพระพุทธรูป 4 พระองค์ โดยเอกลักษณ์ของพระธาตุเชิงชุมคือ รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบล้านช้าง ตำนานพระธาตุเชิงชุมและประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมพระ ธาตุเชิงชุม ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม ข้อมูลที่ปรากฏเป็นประโยชน์ทางมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใน พื้นที่ เกิดผลกระทบที่ดีทางสังคมที่ทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจอันดีมากขึ้นผ่านประเพณีที่เกิดขึ้นโดยมีพระธาตุ เป็นศูนย์กลางที่รวมศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมในพื้นที่ เกิดการสร้างคุณค่าร่วมกันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ข้อเสนอแนะในการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม สามารถนำไปใช้ต่อยอดในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยการเพิ่มมูลค่า (Value-added) ให้แก่การท่องเที่ยว จากการเล่าเรื่องราว (Storytelling) ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและความ ศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเชิงชุม นอกจากนี้ยังสามารถนำความรู้จากผลการศึกษานี้ไปใช้ในเชิงวิชาการ การจัดการ ความรู้ (Knowledge Management - KM) เกี่ยวกับพระธาตุเชิงชุม เพื่อรวบรวม จัดการ และให้ความรู้ทาง ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมและความเชื่อ ข้อเสนอแนะในการเขียนผลงานวิชาการในครั้งถัดไป สามารถเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพเพื่อทำการวิจัยในด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม การ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนิกเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). ท่องเที่ยวพระอารามหลวง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครพนม. (2552). สกลนคร. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- โง่นคำ พรหมสาขา ณสกลนคร. (2539). ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร. สกลนคร: สโม่สรไลออนส์ สกลนคร. จังหวัดสกลนคร. (2557). จดหมายเหตุการณัฐบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช 2557. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- บุรีรัตน์ สามัตถิยะ. (2552). ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ประภาวี วงษ์บุตรศรี และคณะ. (2556). การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- พระครูวิจิตรสกลการ. (2527). ประวัติพระธาตุเชิงชุม สกลนคร. พระนครศรีอยุธยา: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- พระเจษมนเจดียนุรักษ์. (2514). ประวัติพระธาตุเชิงชุม สกลนคร. พระนครศรีอยุธยา: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- พระมหาบุญนำ ปรกโกโม. (2561). ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6(4), 1568-1577.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2552). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สยามเพรสแมเนจเม้นท์.

- วาเรศ รัตนวิสาณนท์. (2565). อิทธิพลของการรับรู้ความเสี่ยงที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในจังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้สถานการณ์โควิด 19. วารสารศิลปการจัดการ, 6(4), 1791-1804.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. (2556). เมืองหนองหานหลวงและภูพานมหานาฮี. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิประไพวิริยะพันธุ์.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2555). เจดีย์ พระพุทธรูป stupedaim sim ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียม پرس.
- สพสันต์ เพชรคำ. (2560). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสกลนคร. สกลนคร: สถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุดใจ เขียวบริสุทธิ. (2507). อนุสรณ์งานเทศกาลนมัสการพระธาตุเชิงชุม 11-17 มกราคม 2508. ธนบุรี: สุทธิสารการพิมพ์.
- สุรัตน์ วรารักษ์รัตน์. (2532). โบราณสถานในท้องถิ่นสกลนคร. สกลนคร: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสกลนคร.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2541). คู่มือชมปราสาทหิน: เทวนิยาย. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี และศิริพันธ์ ตาบเพ็ชร์. (2540). รอยอดีตสกลนคร. ขอนแก่น: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 7 ขอนแก่น.
- Ruttanavisanon, W. & Agmapisarn, C. (2022). Religious tourism in Thailand-A review of Thai literature from 2012-2021. *Social Science Asia*, 8(1), 12-25.